

Кондратенко Г. Г.,

заступник директора з наукової роботи Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ПОЗНАВЧАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються питання формування толерантності студентської молоді у процесі позанавчальної діяльності засобами музичного мистецтва. Визначається система заходів, спрямованих на формування толерантної особистості в активній музично-сценічній діяльності.

Ключові слова: толерантність, позанавчальна музична діяльність, цінності, особистість.

Постановка проблеми. Умови сьогодення визначають потребу суспільства в нових освітніх стратегіях у контексті загальнолюдських гуманістичних цінностей. Пріоритетного значення набуває формування толерантності особистості, її моральних відносин, які складають підґрунтя самореалізації у полікультурному просторі.

Виховання толерантності є однією з умов вирішення проблеми гуманізації освіти й формування духовної культури особистості. Студентський вік — період становлення у психосоціальному і професійному розвитку, коли життєві та професійні орієнтири залежать від того, як людина ставиться до світу, себе та інших. Взаємини на засадах толерантності та довіри стають запорукою мирного співіснування без конфліктів та суперечок, сприяють професійному становленню особистості. Тому важливим завданням вищої освіти є ознайомлення студентської молоді з поняттям толерантності та надання пріоритету складовим толерантного суспільства — співчуттю, рівним правам незалежно від статі, національності, релігії тощо.

Для вирішення цих завдань важливого значення набуває якісна організація позанавчальної роботи зі студентами, яка має сприяти реалізації ціннісних орієнтацій та спрямовуватися на демократизм і толерантність, розкриття креативності особистості, враховуючи загальнолюдські гуманістичні ідеали.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема толерантності широко висвітлювалася в філософських працях, де розглядалися проблеми особистості, її сутності та призначення (Аристотель, Конфуцій, Сократ, Платон, Дж. Локк, В. Гегель, Ф. Ніцше, А. Шопенгауер, З. Фрейд та ін.). В аспекті діалогу культур толерантність розглядалася у дослідженнях М. Бердяєва, М. Кагана, М. Рац та ін. Принципи виховання толерантності досліджували Е. Антіпова, Я. Берегова, І. Бех, В. Лекторський та ін.

Мета статті: визначити особливості формування толерантної особистості в процесі позанавчальної музичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство на межі тисячоліть серед проблем економічної нестабільності й певної деградації виховало покоління пасивних людей з низьким рівнем комунікативної та загальної культури, з байдужістю або агресивністю до інших. Наркоманія, психічні розлади і самогубства, численні спалахи агресії та жорстокості серед молоді примушують замислитись педагогів і науковців про докорінні зміни сучасного становища в системі вищої освіти на користь гуманним толерантним відносинам. Важливо сформувати загальну систему духовних цінностей в умовах демократії, рівного доступу до освіти, науки, культури. Виховуючи майбутню інтелектуальну еліту країни, важливо долучати студентів до кращих зразків світового та вітчизняного мистецтва, яке в усі часи було популяризатором ідеалів і цінностей, толерантності та гуманного ставлення одне до одного.

Аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що спостерігається неоднomanітність визначення терміну «толерантність». Так, це поняття визначається як моральна якість (Л. Байкова, Д. Зінов'єв), невід'ємна складова професійної підготовки (В. Кузнецов, Л. Майковська, Є. Степанов, А. Щербакова).

У дослідженні Е. Койкової «толерантність» трактується у чотирьох аспектах — як людська чеснота: мистецтво жити в світі різних людей та ідей, здатність мати права і свободи, при цьому не порушуючи прав і свобод інших людей; як активна життєва позиція на основі визнання іншого; як ставлення до людей: прийняття іншої людини такою, якою вона є, визнання багатовимірності і самобутності будь-якої культури, прийняття норм і правил, відмову від зведення різноманітності або переваги якоїсь однієї точки зору і позиції, розуміння і прийняття традицій, цінності і культури представників іншої національності і віри; як якість особистості, оскільки це є стійка властивість, що визначає характерну поведінку, діяльність і мислення [3].

У цьому дослідженні ми розглядаємо поняття «толерантності» ширше, ніж мирне співіснування різних культур, націй, особистостей чи груп. Це поняття ми трактуємо як гуманістичну цінність на засадах взаєморозуміння, взаємопізнання, взаємоповаги, дотримання етики у спілкуванні мовами різних народів і мовою мистецтва. Саме толерантність має об'єднувати людей у творчих стосунках на засадах взаємодопомоги, а не заздрості та підступності, що іноді притаманні конкурентним стосункам людей мистецьких спеціальностей.

Важливим є визначення стратегії вищої освіти щодо відповідних педагогічних умов, які сприятимуть формуванню толерантності особистості у студентському середовищі, її поглядів, переконань, навичок відповідної діяльності. Значна роль у процесі впровадження принципу толерантності належить вищим навчальним закладам, які у навчально-виховному процесі домінують визначають суб'єкт-суб'єктні відносини у межах конструктивного

діалогу. В цьому аспекті мистецькі навчальні заклади мають великі можливості для реалізації таких завдань засобами музичного мистецтва, через залучення студентської молоді до активних форм позанавчальної діяльності.

Музика відображає ідеї гармонії у розвитку світу й особистості, створюючи надзвичайний емоційний вплив, залишає відображення індивідуальності кожного. Музичне мистецтво через сферу емоційних почуттів та рефлексію впливає на особистісне ставлення людини до інших. Тому толерантне ставлення до інших народів та особистостей засобами музики формується значно ефективніше, ніж лише через вербальні засоби спілкування. Толерантність має формуватися і розвиватися в результаті цілеспрямованої виховної роботи у напрямку формування духовної культури, в тому числі культури міжособистісних та міжнаціональних відносин і співробітництва.

Такий різновид позанавчальної діяльності як музично-сценічна може розглядатися як багатофункціональна. Пріоритетними в ній є професійна, комунікативна і виховна функції, адже відбувається підготовка студентів до майбутньої педагогічної діяльності через самореалізацію особистості в умовах сценічного виступу. Професійна функція цієї діяльності (формування стійкого інтересу до професії, підвищення виконавської майстерності) доповнюється виховною (розвиток особистісних якостей, взаємодопомоги, відповідальності, толерантності), загальнорозвиваючою (розвиток пізнавальних творчих інтересів, зростання художньо-естетичних смаків) та комунікативною (підвищення культури спілкування, розвиток толерантного спілкування з аудиторією глядачів).

У процесі музично-сценічної діяльності перед студентами постає завдання спрямувати на слухача свою діяльність, тобто передбачається живий контакт з аудиторією. Тому активно розвиваються емоційність, артистизм, комунікативні здібності учасників. У процесі такої діяльності відбувається також формування світогляду, ціннісних орієнтацій особистості, її ставлення до життєдіяльності, в ній акумулюються кращі естетичні, художні, духовні надбання світової культури.

Музично-сценічна діяльність надає можливості для студентів виявити себе у ролі співаків, інструменталістів, диригентів, акторів в умовах концертного виступу. Залучення студентів до відповідної діяльності дає змогу включити кожного в систему ролей відповідно до його здібностей, усвідомити свою роль для колективу і власного розвитку, створити власну інтерпретацію музичного твору з урахуванням толерантного ставлення до творчості та збереження стилю композитора.

Сучасний навчальний заклад впроваджує різноманітні форми музично-сценічної діяльності, серед яких найбільш типовими є концерт, конкурс, музична вистава, фестиваль, літературно-музична композиція тощо. Існуючі студентські театральні студії, гуртки, розвивають акторські здібності талановитої молоді. Разом з тим особливого значення набувають такі форми, які готують до подальшої музично-педагогічної діяльності, де студенти можуть виявити свою власну творчість — у ролі композитора, виконавця, актора або режисера.

Надзвичайно ефективними, на нашу думку, є театралізовані форми музично-сценічної діяльності, в яких студенти самостійно складають сценарії, пишуть пісні, вірші, роблять аранжування мелодій, виступають на сцені. Це музичні вистави, капусники, музично-розважальні програми, фестивалі, КВК та їх модифікації, де студенти мають можливість підготувати спільний творчий мистецький проект.

Від студентів вимагається не тільки творча інтерпретація музичних творів, але й акторська майстерність у процесі постановки музично-сценічної дії. Поєднання діяльності актора та музиканта розвиває творчі здібності майбутнього вчителя, дає основи сценічної майстерності, практичні навички театрального мистецтва. Специфіка використання театралізованих форм самостійної творчості полягає також в рівномірності можливостей для виявлення творчого потенціалу всіх студентів у створенні та виконанні пісень, танців, композицій у відповідності до власних смаків, уподобань.

Важливими є пріоритетність творчого мікросередовища, виникнення позитивних емоцій та радості від спільної творчості, що стимулює студентів до подальшого виявлення себе у відповідній діяльності.

Однією з форм організації позанавчальної роботи є організація творчих колективів студентів (хори, оркестри, ансамблі тощо), де вони долучаються до кращих зразків вітчизняної та зарубіжної музичної культури. Колективна творча діяльність захоплює студентів спільною справою, знімає міжособистісне напруження у спілкуванні між особистостями, групами, вчить знаходити компроміси. Формується уміння тактовно, доброзичливо, толерантно висловлюватися про дії інших. Разом з тим важливим є пріоритет розвитку індивідуальності кожного і реалізація творчого потенціалу у колективній діяльності, визначення творчих завдань для вирішення всіма учасниками колективу, створення умов для самовизначення, оцінювання результатів творчої діяльності в аспекті виявлення і творчого розвитку особистості кожного, формування дружніх стосунків з усіма членами колективу.

Інститут мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка впроваджує поетапну систему формування толерантності особистості в процесі позанавчальної музичної діяльності через низку заходів, а саме:

1) тематичні розмови на морально-етичні теми із використанням музичного мистецтва, діалогова взаємодія зі студентами у формі бесід та дискусій щодо сценічної діяльності видатних музикантів, співаків, педагогів різних країн;

2) залучення студентів до цілеспрямованих спостережень і аналізу музично-сценічних заходів (національна культура, жанр, стиль, художній образ, засоби музичної виразності), до порівняння виконавських інтерпретацій музичних творів інших студентів, до спільного обговорення результатів виявлення творчого потенціалу студентами у процесі музично-сценічної діяльності. У процесі відповідної діяльності ліквіднуються недоліки у доброзичливій формі, в творчому емоційному середовищі. Формуванню толерантної поведінки студентів сприяє об'єктивність викладача, відсутність критичних, категоричних оцінок на адресу студентів, демократич-

ний стиль спілкування, що дає можливість для висування оригінальних ідей, створення нових продуктів музичної творчості;

3) залучення студентів до активного музикування у різних формах музично-сценічної діяльності, серед яких:
— концерти класичної музики різних стилів і жанрів, під час яких відбувається знайомство з музичними культурами світу, музичною мовою інших народів в аспекті взаємодії та взаємопроникнення музичних культур Сходу і Заходу. Це, зокрема, серія вокальних та інструментальних концертів «Малої філармонії», концерти хорової музики тощо;

— розважальні шоу-програми до Дня студента («Студент тисячоліття»), Дня гумору, Дня закоханих, новорічна шоу-вистава («Снігова королева»);

— театралізовані новорічні вистави для дітей «Чарівні пригоди в країні Доремідонта», «Новорічні пригоди kota Гарфілда і кролика Банні»;

— творчі конкурси «Міс Інститут», «Містер Інститут», «Козацькі забави», КВК, творчі конкурси професійного спрямування «Міні-шлягер», «Крок до зірок», «Вчитель ХХІ століття»;

— фестивалі «Зірка плюс зірка», «Співуча родина», «Музичний олімп» тощо;

— низка творчих заходів у рамках соціального проекту «Київський університет імені Бориса Грінченка — киянам», серед яких музичні вистави для дітей, концерти для дорослих, організація занять «Музичної студії».

Всі ці заходи передбачають максимальне використання активного музикування їх учасників у поєднанні з виконанням різноманітних творчих завдань в рамках музично-сценічної позанавчальної діяльності в ролях сценариста, актора, режисера, музиканта-виконавця. Кожен студент має можливість реалізовувати себе у тій діяльності, яка йому більше подобається та є доступною, де він може нести своє мистецтво іншим.

У контексті нашого дослідження важливим є питання розвитку здатності студентів до рефлексії власної творчої діяльності. Після кожного заходу відбувалося коротке обговорення його викладачами та студентами, здійснювалася діагностика рівнів самоусвідомлення студентами результатів виявлення творчих можливостей. Давалася оцінка конкретним номерам та заходу в цілому, виділялися найкращі номери, їх автори та виконавці. Важливим був розвиток рефлексивних умінь при здійсненні контрольно-оцінювальної діяльності, спрямованої на себе, на аналіз та усвідомлення власної творчої діяльності. В рамках визначення результативності власної музично-сценічної діяльності студенти з'ясовували правильність постановки завдань, адекватність їх існуючим умовам, відповідність обраних методів, прийомів, засобів поставленим завданням та їх ефективність, причини успіхів або невдач, помилок. Результатом такої роботи стало активне прагнення студентів до самоосвіти, самовдосконалення.

Формуванню толерантної особистості сприяють доброзичливість, об'єктивність викладача, що дає можливість для висування оригінальних ідей, гіпотез, створення нових продуктів творчості, сформованості поваги до слухача і глядача.

Висновки. В умовах трансформації цінностей у сучасному глобалізованому світі головним завданням системи вищої освіти є виховання студентської молоді у дусі толерантності, взаємоповаги і розуміння. Визначення системи позанавчальної музичної діяльності як важливої складової навчально-виховного процесу у питанні формування толерантності має озброїти педагогічний колектив дієвими технологіями та методиками. У процесі музичної діяльності, яка охоплює слухання, сприймання, виконання, створення музичних творів, важливим є розвиток умінь орієнтуватися у музичній культурі, розуміти почуте, визначати відмінність у стилях, музичній мові, уміння поставити себе на місце іншого, емоційно відгукуватися на переживання інших людей.

Подальшого дослідження потребує питання розробки механізмів регуляції толерантної особистості.

ДЖЕРЕЛА

1. Агадуллін Р. Р. Позанавчальна виховна робота у ВНЗ: досвід формування полікультурної компетентності сучасного вчителя / Р. Р. Агадуллін // Педагогіка і психологія. — 2007. — № 2. — С. 64—73.
2. Завірюха Л. А. Оволодіння засадами толерантності у студентському середовищі / Л. А. Завірюха // Педагогіка толерантності. — 2003. — № 2. — С. 76—87.
3. Койкова Е. І. Методика виховання толерантності молодших школярів засобами музики : навч.-метод. посіб. / Е. І. Койкова. — Сімферополь : Н. Ореанда, 2007. — 108 с.
4. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посіб. / Т. Ю. Осипова, І. О. Баргенева, О. О. Біла. — Одеса : Фенікс, 2006. — 288 с.

В статье рассматриваются вопросы формирования толерантности студенческой молодежи в процессе внеучебной деятельности средствами музыкального искусства. Определяется система мер, направленных на формирование толерантной личности в активной музыкально-сценической деятельности.

Ключевые слова: толерантность, внеучебная музыкальная деятельность, ценности, личность.

The article examines the tolerance of students in the process of extra curricular music and art activities. It determines the system of measures aimed at forming a tolerant individual in active music-scenic activity.

Key words: tolerance, extra curricular music and art activities, values, personality.